

Demokratija i civilno društvo

Nevladine organizacije, javnost, socijalni pokreti i proaktivni građani imaju integrativnu funkciju u procesu podrške stabilizaciji i konsolidaciji demokratskog poretka. Jedan od nužnih preduslova za to je izgradnja networking i organizacija pluralističkog i diskurzivnog civilnog društva, čije značenje postaje kontinuirano važnije zbog uvećanih frustracija i deprivacija građana vladinom i partijskom politikom, kao i socijalnom i političkom situacijom u zemlji. Problematika civilnog društva i diskurzivne javnosti čini se da je postala ili još jednom postaje temom političkih i socijalnih diskursa. Velikom značaju tematike civil society i democracy building ne odgovaraju rezultati socioloških istraživanja javnog mnijenja, prema kojima skoro više od polovine građana Bosne i Hercegovine nema jasne predstave i stavove o funkcijama i relevantnosti civilnog društva za stabilizaciju političkog poretka i konsolidaciju demokratije.

Relevantnost civilnog društva za institucionalnu demokratiju je nesumnjivo snažno porasla u posljednjim godinama. U središtu velikog broja izdanja i socioloških istraživanja u vezi sa ovom temom aspekti civilnog društva za stabilizaciju i razvoj demokratije u Bosni i Hercegovini nisu značajnije diskutovani. U slučaju da je problemski kompleks u vezi sa ovom temom i bio problematiziran, radilo se prije svega o instrumentima jednog pacifistički usmjerenog rješavanja i savlađivanja etničkih konflikata kao i o metodama njihove realizacije u kontekstu civilnodruštvenog djelovanja. Naprotiv, značenje civilnog društva za različite faze demokratskog razvoja u Bosni i Hercegovini - kraj autoritarne vlasti, institucionalizacija demokratije i faze konsolidacije demokratije - nije sasvim razumljivo. Pa ipak predstavlja tema u vezi sa aktivnostima civilnodruštvenih aktera djelovanja snažnu plauzibilnu osnovu za odgovor na pitanje, kako i zašto treba biti vršena iz perspektive civilnog društva demokratizacija političkog sistema; isto tako ovaj istraživačko -tematski kompleks pripada u komparaciji prema drugim disciplinama u nedovoljno razvijene oblasti empirijskog istraživanja transformacije i demokratije u Bosni i Hercegovini. Pri tome je upravo identifikacija socijalnih aktera i faktora demokratskog preokreta od fundamentalne relevantnosti za dinamičku koncepciju civilnog društva u Bosni i Hercegovini. Tako treba novoj demokratiji poći za rukom, s obzirom na njene institucije, njene funkcije i aktere, njihove interakcije i kanaliziranje političkih konflikata, da razvije mehanizme moći i

strukture vlasti, koji kontinuirano i snažno podržavaju mladu demokratiju, odnosno u cjelosti mobiliziraju dostatnu podršku legitimacionih resursa za demokratski poredak na razini elita i razini masa.

Civilno društvo u Bosni i Hercegovini postalo je socijalni akter za savlađivanje anomičnih socijalnih i političkih problema u državi. Od organizacija i networking civilnog društva u Bosni i Hercegovini očekuje se dvojako: prvo, da oni doprinesu savlađivanju socijalnih i političkih problema zemlje i drugo, da se oni zbog organizacijskih i djelatnih slabosti političkih institucija razvijaju u noseće stubove mlade i krhke demokratije. Upravo u postautoritarnim društvima sa deficitima konsolidacije na razini partijskog sustava i interesnog posredovanja predstavljaju civilnodruštvene organizacije i pokreti i diskurzivna javnost alternative za socijalnu i političku participaciju građana. Naučna diskusija o ulozi i značaju civilnog društva u Bosni i Hercegovini slijedi otuda iz obje naprijed navedene različite perspektive sociologije i političkih nauka. Uopćeno uzevši civilno društvo je pojmljeno kao preddržavna ili nedržavna sfera djelovanja, unutar koje se kreće dinamično mnoštvo pluralnih i međusobno konkurentnih i kooperirajućih inicijativa, udruženja i interesnih grupa, da bi otuda zastupali njihove specifične normativne i/ili materijalne interese djelotvorno i samoorganizovano.

Civilno društvo je locirano u međuprostoru između individualne privatne sfere i političke sfere sa njenim institucijama (država): «Civilno društvo se nalazi u jednoj preddržavnoj ili nedržavnoj sferi djelovanja i sastoji se iz mnoštva pluralnih (isto i konkurentnih), na dobrovoljnoj osnovi formiranih organizacija i asocijacija (u pojedinačnom slučaju isto tako i pojedinačnih građana), koji njihove specifične materijalne i normativne interese artikulišu i autonomno organizuju. Oni se uvijek odnose isto tako na javnost. Akteri civilnog društva su otuda involvirani u institucionalnu politiku, ali bez toga, da teže za osvajanjem državnih institucija. Komplementarno tome su socijalni akteri, grupe i organizacije, koji isključivo slijede privatne ciljeve (porodice, korporacije), isto tako manje dijelovi civilnog društva, kao što su to i političke partije, parlamenti ili državna uprava. Civilno društvo nije homogeni akter. Utoliko je ono mnogo više heterogeno struktuirano, kao da ono predstavlja pluralističko udruženje veoma različitih aktera, koji dijele svakako minimalno definisani normativni konsenzus. Ovaj se u osnovi zasniva na priznanju drugog (tolerancija) i na

principu fairness. Civilni konsenzus oblikuje zajedno sa usmjerenjem na javne poslove i orijentacijom na komunikativno djelovanje (imanentni civilnodruštveni) ferment, koji se pronalazi na individualnoj ravni u oblikovanju građanskog smisla.»

U fokusu analize stoji uloga civilnog društva u procesima demokratizacije i konsolidacije poretka unutar ove zemlje. Civilno društvo je kako među disidentima tako i intelektualcima napredovalo prema jednom centralnom pojmu za zaštitu ljudskih prava i sloboda kao i za ozbiljenje deliberativne demokratije. Implicitne pretpostavke o razvoju i karakteristikama demokratskih procesa zasnivaju se na premisama specifičnog istraživanja transformacije socijalnog poretka i njenih aktera, koje polazi od idealno tipske trijadne podjele transformacijskog procesa na liberalnu, demokratsku i konsolidirajuću fazu. Civilno društvo posjeduje u ovoj zemlji, s jedne strane posebnu relevantnost za stabilizaciju demokratije, osobito što ovo civilno područje u sebi povezuje interesna stanja mnogih socijalnih aktera i otuda u demokratskom pogledu ispunjava centralnu funkciju za produkciju, agregaciju i artikulaciju komunitarnih vrijednosti i interesa, izvan političkih partija i parlamenata. S druge strane, radi se o jednoj sferi, koja u pogledu na inovativne i kreativne potencijale ima neizmjereno značenje za kontinuiranu stabilizaciju participativne demokratije u bosanskohercegovačkim kontekstualnim uslovima.

U njihovom konceptualnom doprinosu istraživanja demokratskih promjena sa obzirom na specifične aktere postavljaju Lauth i Merkel temeljne pretpostavke o ponašanju između civilnog društva, sistemskih promjena i demokratije. Ishodišna tačka njihove plauzibilne argumentacije je, da civilno društvo stoji principijelno u opoziciji prema autoritarnim i totalitarnim sistemima. U slučaju otvaranja sistema i liberalizacije političkog subsystema (socijalnog poretka) mogu se civilnodruštvene grupe razviti u važne protagoniste sistemskih promjena. Nasuprot njihovom heterogenitetu povezuje pojedinačne grupe i asocijacije snažno odbijanje nedemokratskog sistema i ovo omogućuje zajedničko civilno djelovanje u vezi sa demokratizacijom poretka. Mogućnost za komunitarno strategijski postupak civilnog društva je utoliko veća, ako su civilne organizacije snažnije makro struktuirane i s tim smanjuju polarizaciju unutar civilnog društva. Ako su naprotiv civilnodruštvene grupe i organizacije usmjerene duž postojećih političkih, ekonomskih, religijskih ili etničkih konfliktnih linija, tada je zajedničko civilno djelovanje radi

demokratizacije postojećeg poretka vlasti i moći otežano. Pored toga, egzistiraju isto tako strukture i procesi moći, koji nisu usidreni u legitimnim institucijama i ispoljavaju uticaj na politički subsistem. Naprotiv, zaoštavanje uskraćivanja legitimacije biva potpomognuto kroz rekursivno zatvoren politički subsistem, kada on ne reagira fleksibilno i pravovremeno na promjenljive i stalno rastuće potreba za legitimacijom. Ovo nastupa, kada potrebe drugih funkcionalnih sfera kroz politički subsistem nisu pravilno mogle biti opažene i dakle, samo su u iskrivljenom obliku agregirane i artikulirane. U ovom slučaju često nedostaje uzajamno povjerenje i socijalni kapital, koji su nezamjenljivi za obaveznu kooperaciju i time elitama moći lakše pada da opoziciju izigraju i pocijepaju. S druge strane, socijalne mreže od kojih se izgrađuje premošćujući socijalni kapital nadilaze postojeće etničke, socijalne, jezičke, kulturne i političke rascjepa i po svom su sastavu vrlo heterogene, te stoga otvorene za inkludiranje velikog broja socijalnih aktera. Pored toga postkonfliktno društvo je karakterizirano još i kroz ekstremnu geografsku i socijalnu koncentraciju resursa moći, nedostatak srednjih slojeva i vrlo slabu socijalnu mobilnost.

Zajedničko djelovanje djelatnih aktera unutar civilnog društva u fazi liberalizacije poretka održava se karakteristično samo do prvih političkih izbora, jer kroz demokratske izbore političke partije postaju bitni protagonisti političke scene. Za fazu demokratske konsolidacije apostrofiraju, naprijed navedeni autori, ne samo dalji gubitak važnosti civilnog društva, nego i temporalno raspadanje struktura i networking civilnog društva. U fazi konsolidacije je osim toga vjerojatnost najveća, da se ispolje i negativne osobine civilnog društva. K tome pripadaju odbacivanje demokratskih procesa u korist klijentelistički orijentisane matrice odnosa, povlačenje u privatnu sferu, upotreba veto-moći protiv socijalnih i političkih reformi kao i nediferencirano odbijanje bilo kojeg državnog autoriteta. Isto tako nastupa u fazi konsolidacije često hijerarhijska struktura civilnog društva, koja se onda nalazi u antinomiji prema demokratskim strukturama moći i mehanizmima vlasti.

Porast konflikata između partikularnih interesa i različitih tumačenja općeg dobra ne mogu sami po sebi nikako biti shvaćeni kao destruktivni i dezintegrativni za delibarativnu demokratiju. Naprotiv, oni su posljedica pluralnog izdiferenciranja civilnodruštvene sfere i otuda istodobno bitan izraz demokratskog posredovanja interesa i potreba građana. U

okviru datog istraživačkog projekta treba biti apostrofirana Lauthova i Merkelova relevantnost hipoteza u vezi sa istraživanjima aktera tranzicije socijalnog poretka. Drugačije napisano, bit će zatim propitivano, u kojoj mjeri koncept civilnog društva predstavlja sadržajno analitički instrumentarijum za istraživanje demokratskog preobražaja socijalnog poretka. U empirijskom pogledu treba istražiti kakav udio imaju organizacije, pokreti i diskurzivna javnost civilnog društva, prvo, kod promjene sistema i drugo, kakvu ulogu oni igraju kod izgradnje novog demokratskog sistema. Kao konsekvencija ovog određenja smisleno je pretpostaviti, da su (pred)uslovi za razvoj prema liberalnoj demokratiji u Bosni i Hercegovini sasvim loši; gdje se demokratska tranzicija poklapa sa neriješenom krizom identiteta političke zajednice i političkog subsistema. Kriza identiteta političkog subsistema označava u bitnom izazov za oblikovanjem zajedničkog nacionalnog identiteta među stanovnicima određenog teritorija.

Demokratsko značenje civilnog društva

U posljednjim decenijama prošlog i početkom novog stoljeća, o pojmu civilnog društva se diskutovalo kao o pitanju civilno političkih alternativa u odnosu prema liberalno-demokratski shvaćenom društvu. Prema mišljenju autora, suština poduhvata je da se civilnom društvu, kao posredničkom mehanizmu modernih društava, pripíše značaj za transformaciju poretka moći, stabilizaciju i konsolidaciju demokratije. Značajni odgovori na teorijsko-istorijska i tradicionalna pitanja o značaju civilnog društva za razvoj demokratije i transformaciju poretka trebaju biti u sljedećem kratko obuhvaćeni: u idejnoj tradiciji koja se poziva na Johna Lockeja od države odvojena civilna sfera osigurava slobodu individuuma i njegova svojinska prava od državnog intervencionizma. Teoretičari pluralizma kao Truman ili Putnam ne isključuju naprotiv upravo korelaciju između civilnog društva i državne vlasti. Civilnodruštveno djelovanje rasterećuje državu kroz preuzimanje funkcija i ispunjava važne funkcionalne uslove za održanje reprezentativne demokratije. Gusti, unutar sebe preklapajući civilno-komunikacijski networking doprinosi smanjenju socijalnih napetosti i ublažavanju socijalnih konflikata. Ova mreža biva u tradiciji Tocqueville oblikovana kroz društvene asocijacije i udruženja koja, kao u jednoj školi demokratije, podržavaju demokratsko promišljanje i ponašanje kroz promicanje normativnih i participativnih vrlina kao što su tolerancija, uzajamno akceptiranje, spremnost za

kompromis, povjerenje, nenasilno rješavanje socijalnih napetosti itd., i s tim imuniziraju demokratiju protiv autoritarnih zahvata administrativno-političke sfere. Od kritičke teorije društva, inspirisani koncepti pojačavaju participacijski aspekt civilnog društva i lociraju ga u područje jednog «predpolitičkog» pluralističkog interesnog organizovanja, u kome se artikuliraju interesi i mogu za sebe oblikovati amorfnu javnost. Tamošnje tematiziranje društvenih konflikata i kumuliranje neformalnog javnog mišljenja predstavlja nezamjenljiv input faktor za oblikovanje volje u demokratskim institucijama kao što su političke partije, parlamenti i udruženja.

Civilno društvo i demokratija su pojmjeni u gore opisanoj participacijskoj perspektivi kao jedno te isto. Prema tome, egzistira društvena sfera u kojoj na osnovu uzajamnih odnosa priznavanja biva tražena eficientna koordinacija i kooperacija od interesno vođenih grupa i asocijacija. Pored toga, civilnodruštvena sfera potvrđuje konflikt, ali sadrži istovremeno i respekt pred pravom egzistencije i slobodnog razvoja drugih individua i grupa - pravo, koje samo tamo nalazi njegove granice, gdje vlastita prava odnosno kolektivna dobra bivaju povrijeđena. Ovo priznanje nije moralno, odnosno afektivno argumentovanje. Ono se, naprotiv, zasniva na uvjerljivosti o prednosti kooperativnog djelovanja, ali sadrži isto tako i priznanje stranosti ili drugosti, odnosno zastupljenosti konkurirajućih interesa i vrijednosti u okviru gore naznačenih kategoričkom imperativu obavezujućih organičenja. Osnova djelovanja u civilnodruštvenoj sferi, dakle, nije ni uzajamna materijalna korist razmjene dobara niti obol aktivno argumentiranog solidariteta. Integrativna snaga civilnodruštvenog djelovanja razvija, naprotiv, apstraktni uvid u prednosti miroljubive koegzistencije i kompromisno argumentovane kooperativnosti. Praktično se konkretizira interaktivao priznavanje u akceptiranju određenih procedura međusobnog komuniciranja.

Nasuprot ovim pozitivnim funkcijama civilnog društva, Lauth i Merkel ukazuju na negativne, odnosno problemske aspekte civilnodruštvenog djelovanja. S jedne strane, civilnodruštvena sfera nije, od vlasti i njene intervencije, slobodan prostor. Postoje hijerarhije moći i tendencije alijenacije koje civilno društvo čine konfliktnim društvom, u kojem raznovrsni, sa različitim šansama ovaploćenja opremljeni interesi i pogledi na svijet, konkuriraju međusobno oko važenja i legitimnosti djelovanja. S druge strane, ne treba nikako interna obuhvatnost civilnodruštvenih aktera uvijek korespondirati sa

demokratskim principima djelovanja. Isto tako, kada njihovo djelovanje slijedi normativni, civilni konsenzus, i tada može unutrašnja strukturalna kompozicija pokazivati strogo hijerarhijsko raščlanjivanje (crkve) ili organizacije se nalaze u klijentelističkim odnosima zavisnosti. Pored toga, civilnom društvu imanentan kritički potencijal može, nasuprot administrativno-političkog kompleksa, voditi izoblikovanju fundamentalnog nepovjerenja nasuprot državi. S tim započeta državna delegitimacija i zahtjev za dominaciju socijalnih samoorganizacija mogu izazvati odnose nasilja i moći, čija destruktivnost za demokratske odnose kao i integraciju demokratski legitimiranih institucija, pravnodržavnih procedura nije za potcjenjivanje. Tako je način i pravac djelovanja civilnog društva na demokratiju za gore navedene autore zavisan od društveno-istorijskog odnosno režimskog konteksta, koji se uostalom promatra i koji objedinjuje različite aktere, strukture i funkcije civilnog društva.

U srednjoevropskim građanskim pokretima, kao npr. u Poljskoj, Mađarskoj, Slovačkoj, Češkoj, bio je potreban koncept djelovanja koji je bio podjednako udaljen kako od predstava komunističke revolucije tako i od predstava jednog tradicionalnog antikomunizma. Jedna politička strategija trebala je s druge strane revolucionarnog preokreta i istovremeno izvan ograničenih reformi koje bi postojeći sistem moći ojačale biti formulisana, ako nije željela u već napisane, povijesne kontekste ruske Oktobarske revolucije ili perestrojke ponovo pasti. Civilno društvo je stajalo u jasnoj opoziciji prema totalitarnoj (nedemokratskoj) državi. U njemu i kroz njega pokušavali su na javnu korist usmjerene asocijacije, socijalni pokreti i mnogostruke, kroz interese sjedinjene javnosti preoteti totalitarnoj državi vlastite sfere djelovanja. Otuda je takvo civilno društvo u njegovoj ulozi kao akter transformacija prema demokratiji postalo pojam za objašnjenje i utemeljenje propasti komunističkog sistema. Na potencijalnu mogućnost preuzimanja državne moći odriču se glavni akteri civilnodruštvenih pokreta u svrhu institucionalizacije diferencijacije između države i društva. Totalitarnoj ili autoritarnoj državi trebalo je biti samoograničenje njene djelatne moći nametnuto i istovremeno biti onemogućeno da socijalni pokret poziciju državne moći može zauzeti, jer «isto tako poslije revolucije trebalo bi civilno društvo ostati, što je ono prije bilo, naime konfliktna sfera samoorganizacije i artikulacije svih socijalnih snaga.»

Vlastita socijalna uloga civilnodruštvenih aktera trebala bi isto tako poslije etabliranja posttotalitarnog modela ostati postojanom, da bi sebe civilno društvo i dalje kao izvor disencije, inovacije i javne revizije moglo garantovati. Sa ovom aspiracijom pojavila su se, poslije 1989. godine, dva različita sadržaja značenja pojma civilnog društva. U pretpovijesti preokreta ono je bilo pojmljeno kao izoblikovanje dobrovoljnih, demokratskih normi autonomnih asocijacija, koje su protiv totalitarne države nenasilno oblikovale diskurzivnu javnost. Poslije preokreta ono je bilo shvaćeno kao izvor političko-kulturalnih, ekonomskih i sociostrukturnih aktera i motivacionih potencijala, koji su trebali kao stabilizirajući i legitimizirajući fundament novih srednjoevropskih i istočnoevropskih demokracija služiti. Da je ovaj teorijski jedinstven koncept vrlo problematično primijeniti na stvarnu situaciju civilnog društva u Južnoj Evropi, trebala bi u osloncu na Helmut Dubiel naredna izvođenja pokazati:

- Jedan od problema je, da li glavni akteri civilnog društva njihove ciljeve izvan, kako se to desilo prije političkog preokreta, ili unutar političkih institucija, kako je to sada bila težnja i u jednoj demokratiji predviđeno, slijediti. Iz građanskih pokreta proistekao, nekada nužno antiinstitucionalni, prije državno neprijateljski politički stil, ima sada krajnje teškoće da vrši ustavno-imanentnu kritiku u kontekstu sistema državnih i pravnih institucija. Ili su civilni, preddemokratski motivacijski resursi i glavni akteri brzo kroz sistem konkurencije političkih partija bili potisnuti ili njihova apsorpcija jača refleks totalitarnog naslijeđa u obliku jedne iritirajuće stranosti nasuprot generalnoj logici djelovanja političkih aktera u konkurencijskoj demokratiji. Tome treba još dodati, da funkcionalno diferencirana i demokratski kontrolisana interna obuhvatnost građanskih i civilnodruštvenih glavnih organizacija nikako nije u Južnoj Evropi samorazumljiva, što prirodno značajno otežava njihovu inkluziju u sistem demokratskog načina djelovanja.
- Povijesna podudarnost izgradnje tržišne ekonomije i liberalne demokratije u zemljama jugoistočne Evrope je drugi problem. Pooštren ovaj problem, s jedne strane biva kroz istorijski kratak korak socijalnih promjena, koje su se na Zapadu dešavale kroz više vijekova, i s druge strane otuda da je u zemljama jugoistočne Evrope kapitalizam od samog početka imao političku konotaciju. Utemeljen na bazi

jedne prema Zapadu orijentisane elite, on se odnosi na jedno neartikulisano i neagregirano društvo, jer socijalna struktura, na kojoj bi se ekonomski interesi mogli oblikovati, zapravo tek sa tržišno ekonomskim transformacijama treba biti stvorena. Ovu dilemu civilnog društva, koja u ovom smislu oblikuje prazan mjehur još neformiranih interesa, jer se ona u jednom sociostrukturnom vakumu politički ne može formirati, koriste sebi nacionalističke, etnocentrističke, fundamentalističke i populističke ideologije za njihove političke strategije mobiliziranja i socijalnog homogeniziranja duž različitih partikularnih interesa i potreba.

Ono što je važno u teorijskom konceptu o civilnom društvu su obilježja njegovih članova odnosno socijalnih aktera, koji civilnu sferu, s jedne strane čine tek empirijski razumljivom, i s druge strane ovu, na osnovu njenih obilježja, razlikuju od drugih socijalnih subsystema funkcionalno diferenciranog društva. To su pluralne, na dobrovoljnoj bazi utemeljene organizacije i asocijacije, koje u nedržavnom prostoru djelovanja orijentišu njihove odnosne ciljeve na res publica. U ovom međuprostoru između države i privatne sfere artikulišu, agregiraju i organiziraju različiti akteri njihove specifične materijalne i normativne interese na bazi zajednički podržavanog normativnog minimalnog konsenzusa. Pošto normativni konsenzus sadrži demokratske principe tolerancije, fairness, građanskog smisla i ekskludiranje nelegitimne fizičke prisile, otuda je civilnodruštveno djelovanje u ovom smislu uvijek orijentisano na demokratizaciju političke zajednice. Ovaj konsenzus kao karakteristika civilnodruštvenog djelovanja još biva dopunjen i s tim ojačan kroz aspekt relativne nezavisnosti od administrativno političke sfere. Prema ovome konceptu dolaze dakle u pitanje samo takva udruženja i interesne grupe, kulturna i religijska udruženja, obrazovne i medijske institucije, koje doprinose boljem obrazovanju javnosti, razvojne organizacije, građanske inicijative, grupe za zaštitu ljudskih prava i socijalni pokreti kao civilnodruštveni akteri, koji bazni civilni konsenzus prihvataju, nisu čvrsto kooperativno ili korporativno u državne institucije inkludirani i ne orijentiraju se na zauzimanje i zadržavanje političke moći ili vlasti.

U vezi sa značenjem civilnog društva za demokratsku stabilizaciju i konsolidaciju funkcionalno diferenciranog društva formulirat ću nekoliko teza:

- Sa tematizacijom interakcijskih i komunikacijskih paradigmi civilnog društva apostrofirani su dalekosežan aspekt izoblikovanja hijerarhija moći i reifikacije interesnih struktura, koje su nastale u vezi sa kriterijumima heterogeniteta i hijerarhijskih odnosa moći. Civilno društvo sastoji se pretežno iz socijalnih aktera sa visoko diferenciranim artikulacijskim potencijalima, tako da civilno društvo može voditi socijalnim i političkim polarizacijama (disencijama), pošto ne postoji transintegrativna organizacija civilnog društva.
- Kategorije «civilnodruštveni bazni konsenzus» i «interesna orijentacija socijalnih aktera» zasnivaju se na kondenzovanju civilnodruštvenih vrlina kao nenasilje i tolerancija i relevantnost partikularnih interesa, ukoliko je organizacijska struktura civilnog društva globalno i ne duž konfliktinij linija usmjerena. Ove civilne vrline involviraju akumulaciju socijalnog kapitala, međusobno društveno povjerenje i građanski engagement, jer su one za oblikovanje demokratski usmjerene političke kulture od izuzetnog značaja.
- Kreativni i legitimacijski resursi demokratske strukture usmjeravaju se na pojedinačne aktere civilnog društva osobno te obuhvataju obim i intenzitet unutrašnje-demokratske strukturiranosti pojedinačnih aktera, čija relevantnost s tim postaje jasna za internalizaciju legitimnosti u modelima ponašanja, uvjerenjima i djelovanjima. Značenje unutrašnje-demokratske apostrofiranoosti civilnog društva treba tome doprinijeti, da sa diferencijacijom funkcionalno diferenciranih društava evoluirajući konflikti (integracijski problemi) unutar civilnog društva budu tolerantno, nenasilno i demokratiji imanentno razrješavani.
- Pored toga potrebno je interakcije između civilnog društva i političkog sistema promatrati iz pozicije razumjevanja i interpretacije diferencirane funkcije civilnog društva s obzirom na administrativno-politički kompleks. Ove funkcije se odnose na rasterećenje države od zadataka posebno u socijalnim subpodručjima, oblikovanje odnosno sudjelovanje u demokratskom poretku i kontrolu pozicija moći u smislu pravne države. Budući da ove funkcije podržavaju eficientnost institucionalne

politike, one mogu doprinijeti stabilizaciji političke legitimnosti poretka. Pored toga, civilno društvo (civil society) može s tim pružiti bitan doprinos samoorganizaciji funkcionalno diferenciranog društva. Pomenute funkcije su, prema tome, rezultat pluralističkog izdiferenciranja civilnodruštvene sfere i s tim istovremeno esencijalni izraz demokratskog posredovanja interesa i potreba u sferi artikulacije i agregacije istih.

- Civilno društvo je karakterizirano kroz autonomiju i neovisnost od države. Istina, autonomija civilnog društva može biti izraz jedne antinomije između civilnog društva i administrativno-političke sfere (države), koja njeno obličje nalazi (civilnodruštvena autonomija) u kritičkoj distanci prema političkoj sferi i administrativno-političkom subsistemu. Ali, civilno društvo može vršiti i funkciju posredovanja između životnog svijeta (Lebenswelt) i komunikacijskih procesa i procesa odlučivanja pravnodržavno komponiranog političkog subsistema, tako da je ipak demokratska pravna država kao garant civilnodruštvene egzistencije dugoročno akceptirana kao nezamjenljiva. Takvo civilno društvo razumije se zbog toga, ne kao alternativa političko administrativnoj sferi, nego kao njena komplementarna dopuna u sferi interesnog organizovanja i posredovanja.
- Sa proširenjem funkcija civilnog društva narasla društvena reprezentativnost inkludira sa participacijom autentičnih autonomnih organizacija dva interakcijska sklopa, koji su za civilnodruštvenu osnovu legitimnosti političkog subsistema od bitnog značaja. Uvećani reprezentativitet dolazi sa organizacijskom konzistentnošću, koja stvara, kao veličina, mogućnosti demokratske interesne artikulacije i interesne agregacije socijalnih grupa i njihov uticaj na politički subsistem. Napokon, reflektira autenticitet civilnodruštvenog djelovanja plauzibilnu definisanost artikulisanih i agregiranih interesa u životnom svijetu djelatnih aktera. Istovremeno civilno društvo (civil society) involvira jednu uvećanu mjeru samorefleksiviteta o vlastitom načinu djelovanja, koje sada respektira preko demokratski legitimirane procedure nastale kolektivno obavezujuće odluke.
- U funkcionalno diferenciranom društvu oblikuje diskurzivna javnost intermedijernu instancu, koja posreduje između institucionalne politike sa jedne strane, privatnih područja životnog svijeta i funkcionalno diferenciranih subsistema djelovanja sa

druge strane. Ovdje se dopušta otkriti organizovana fokusna tačka za jednu po sebi neorganiziranu javnost u svrhu diskurzivnih procesa oblikovanja mnijenja. Primarna funkcionalna pretpostavka funkcionalno sposobne demokratije proceduralističkog tipa je zajedničko djelovanje javnosti koja se zasniva na komunikativnoj moći na administrativni politički kompleks.

- Kao facit iz gore napisanog mogla bi se izvući veoma kratka definicija civilnog društva: civilno društvo označava socijalne odnose između građana i građanki. Ono predstavlja prostor gdje se građani i građanke u svojoj ulozi kao građani susreću i solidarni ili konfliktno djeluju - oni se mogu horizontalno povezati, solidarno djelovati i građanski se samoorganizovati ili se odnose saglasno ili protestirajuće na prostor političkog i smatraju sebe kao autore zakona. Oni djeluju u ovom komunikativnom prostoru ne kao članovi porodice, tehnostrate ili ekonomski građani, već samo u ulozi građana.
- Administrativno politički kompleks niti producira kolektivni identitet društva kroz mehanizme sistemske integracije niti on može provesti socijalnu integraciju preko vrijednosti i normi, koje njemu stoje pri dispoziciji. Ali, tako što administrativno-politički kompleks na sebe preuzima garancije da procese socijalne dezintegracije globalnog društva (socijalna anomija) onemogućiti preko kolektivno obavezujućih odluka, pojavljuje se sa vršenjem administrativne moći povezan zahtjev, da se kompleksno društvo održi u njegovom normativno definisanom identitetu. Na tome se mjeri legitimnost administrativne moći, i kao legitimna, ona treba biti priznata, posebno ako treba potrajati. Otuda su očuvanje normativnog identiteta, pribavljanje legitimacije i socijalna integracija pripisane političkom subsistemu. Oblikovanju administrativne moći u modernim demokratskim sistemima imanentna je karakteristika uticaja neformalne političke javnosti i civilnog društva na procese oblikovanja iste. Pri tome, radi se o političkim i socijalnim strukturama moći sa specifičnom demokratskom legitimacijom (komunikativna moć) i njihovim relacijama prema institucionalnim strukturama moći.
- U sklopu istorijskog razvitka, civilno društvo postaje normativni koncept, koji je nastao apstrahiranjem nasuprot institucionalnom realitetu zapadnih demokratija. Kontrafaktička normativna stanja kao na primjer: nepodijeljena garancija

građanskih i ljudskih sloboda, osiguranje javne sfere preko institucionalizovanih sloboda komunikacije itd., dobivaju status regulativne ideje demokratije prema kojoj se stalno može mjeriti njegoa institucionalna realnost.

Literatura:

- Annegert, B. 2004: Der Konflikt im ehemaligen Jugoslawien und die Europäische Integration: Eine Analyse ausgewählter Politikfelder (Forschungen zur Europäischen Integration), Wiesbaden: V.S. Verlag für Sozialwissenschaften und G.W.V. Fachverlage GmbH.
- Axt, H.J. und Rohloff, Ch. 2001 (Hg.): Frieden und Sicherheit in Südosteuropa. EU-Beitritt. Stabilitätspakt und Europäische Sicherheits- und Verteidigungspolitik, Duisburg.
- Agolli, A. 2008: Demokratisierungsprozess in Albanien. Irrwege einer Demokratie, Wien: Universität Wien.
- Bauerkämper, A. 2003. (Hg.): Die Praxis der Zivilgesellschaft. Akteure, Handeln und Strukturen im internationalen Vergleich, Frankfurt und New York: Campus.
- Böhnisch, L. und Schröer, W. 2002: Die soziale Bürgergesellschaft. Zur Einbindung des Sozialpolitischen in den zivilgesellschaftlichen Diskurs, Weinheim und München: Juventa.
- Brink, van den B. und Reijen, W. 1995 (Hg.); Bürgergesellschaft, Recht und Demokratie, Frankfurt a.M.: Suhrkamp.
- Brunnengräber, A. und Klein, A. 2001. (Hg.): NGOs als Legitimationsressource. Zivilgesellschaftliche Partizipationsformen im Globalisierungsprozess, Opladen: Leske und Budrich.
- Deppe, R. Dubiel, H. und Rödel, U. 1991: Demokratische Umbruch in Osteuropa, Frankfurt a.M.: Suhrkamp.
- Dubiel, H. Frankenberg, G. und Rödel, U. 1989: Die demokratische Frage, Baden-Baden: Nomos.